

**ENVELLIMENT I
JUBILATS EUROPEUS A CALVIÀ.
ELEMENTS PER A UN DIAGNÒSTIC**

Envelliment i jubilats europeus a Calvià. Elements per a un diagnòstic

Rosario Pozo Gordaliza
Joan Amer Fernández

*«Mallorca és el lloc on tots volem anar [...], el lloc on un pot viure feliç,
independentment de si tens molt o tens poc»
«No s'entén tant com un exili, sinó que Mallorca és una il·lusió aconseguida. [...] i Calvià
reuneix totes aquestes condicions»
(Informant clau del món polític, 2012)*

Resum

La migració per estils de vida ha comportat un flux significatiu de residents nord-europeus, principalment alemanys i britànics, cap a diversos indrets de la Mediterrània turística. El municipi de Calvià és un exemple excel·lent d'aquest flux. La població jubilada britànica i alemanya de Calvià ha seguit pautes espacials i relacionals d'instal·lació migratòria que sovint comporten processos d'aïllament i de manca d'integració amb les societats locals. En situacions de dependència fruit de l'envelliment, aquests processos poden provocar situacions de vulnerabilitat social entre un col·lectiu que és habitualment percebut com a acomodat. Aquest capítol, mitjançant una metodologia qualitativa i descriptiva, analitza les informacions aportades per representants d'associacions britàniques i alemanyes de l'illa sobre els principals problemes d'aquestes comunitats. En conjunt, les associacions desenvolupen tasques de cohesionar aquestes poblacions estrangeres i enxarxar-les, i també tenen una orientació de caire assistencialista per atendre els principals problemes de les poblacions envellides de les respectives nacionalitats.

Resumen

La migración por estilos de vida ha comportado un flujo significativo de residentes noreuropeos, principalmente alemanes y británicos, hacia distintos lugares del Mediterráneo turístico. El municipio de Calvià constituye un excelente ejemplo de este flujo. La población jubilada británica y alemana de Calvià ha seguido pautas espaciales y relacionales de instalación migratoria que frecuentemente comportan procesos de aislamiento y falta de integración con las sociedades locales. En situaciones de dependencia fruto del envejecimiento, estos procesos pueden provocar situaciones de vulnerabilidad social entre un colectivo que es habitualmente percibido como acomodado. El presente capítulo, mediante una metodología cualitativa y descriptiva, analiza las informaciones aportadas por representantes de las asociaciones británicas y alemanas de la isla, sobre los principales problemas de estas comunidades. En conjunto, las asociaciones desarrollan tareas de cohesionar y conectar estas poblaciones extranjeras y también tienen una orientación de tipo asistencialista para atender los principales problemas de las poblaciones envejecidas de sus nacionalidades.

1. Introducció

1.1. La migració de l'estil de vida i el fenomen dels jubilats britànics i alemanys al municipi de Calvià

L'envelliment de la població a les societats occidentals, els canvis en el temps d'oci i en les vides postlaborals de les persones, les noves estructures familiars, conjuntament amb els nous

sistemes de transports i comunicacions són factors que han contribuït a la diversificació de la mobilitat de les persones (Hall, Muller 2004; Urry 2007). Aquests factors, units al turisme, esdevenen catalitzadors d'un flux migratori residencial, en què la població jubilada té un paper important. Casado-Díaz (2006) identifica quatre factors rellevants en l'emergència de la migració internacional de retirats: l'augment de l'esperança de vida, la generalització de les jubilacions i prejubilacions, el creixement econòmic i l'acumulació d'experiències turístiques.

En aquest capítol s'investiguen, a través d'una aproximació descriptiva i qualitativa, les visions i les problemàtiques dels immigrants jubilats britànics i alemanys del municipi de Calvià. L'estudi es basa en entrevistes semiestructurades que recullen les visions de representants i membres d'associacions d'aquestes nacionalitats. El fet de comptar amb les opinions de ciutadans nord-europeus té un valor afegit, perquè la immigració residencial és una població sovint difícil de contactar. Les entrevistes han permès obtenir una informació qualitativa de primera mà sobre quines són les preocupacions i problemàtiques dels individus d'aquest col·lectiu. En el cas europeu, el mapa de la migració internacional de jubilats és molt similar al de les destinacions turístiques de masses al sud d'Europa. És per això que Calvià esdevé un «laboratori» ideal per estudiar aquest fenomen comú a diverses regions turístiques mediterrànies amb concentració de turisme residencial (altres exemples poden ser la costa d'Alacant i la de Màlaga). Aquestes destinacions comparteixen processos importants d'urbanització consistents a produir habitatges secundaris orientats principalment als mercats nord-europeus (Blàzquez, Murray 2010; Huete, Mantecón 2011).

Benson i O'Reilly (2009) apunten el terme dels estils de vida (*lifestyles*) per copsar amb més detall el fenomen que habitualment oscil·la entre les característiques d'una migració o d'un turisme residencial. Els estils de vida estarien orientats a obtenir més qualitat de vida i l'oci i el clima hi ocuparien un lloc important (vegeu també Huete 2009). En l'elecció de les Balears per practicar aquest «estil de vida», Lluch (2011) assenjala els factors següents:

«El clima, el paisatge, l'entorn natural, l'aïllament relatiu de l'exterior, la facilitat de desplaçar-se en temps i en cost als països de provenença, l'existència de serveis sanitaris d'elevada qualitat, l'oferta cultural i d'esbarjo, juntament amb la presència de professionals dels països emissors que els poden atendre i servir en el cas de necessitar-ho, entre d'altres, determinen la importància dels fluxos migratoris residencials de població estrangera a les Illes» (Lluch 2011, 47).

Salvà (2009) defineix distintes tipologies d'immigració de motivació residencial no laboral. Conjuntament amb la migració internacional de retir, assenjala la immigració de teletreball i els immigrants d'elevat poder econòmic. O'Reilly (2007) s'expressa en un sentit semblant quan distingeix entre els migrants nord-europeus retirats, els migrants nord-europeus empresarials (amb empreses dirigides als seus connacionals) i els migrants nord-europeus econòmicament actius (principalment, teletreball). En el cas de la migració

internacional de retir, Salvà (2009) inclou tant els residents permanents com els temporals (d'estades de més d'un trimestre):

«La migració internacional de retir (MIR, *International Retirement Migration*), formada per rendistes, pensionistes, prejubilats, i retirats i/o jubilats, que poden ser residents permanents o temporals de llarga estada, sempre superior als tres mesos anuals. Es localitzen tant en urbanitzacions residencials noves com en els nuclis de població tradicionals o àrees rurals» (Salvà 2009, 15).

Williams et al. (2000) assenyalen que els límits de la migració internacional de jubilats sovint es confonen amb els del turisme residencial. Huete i Mantecón (2010) proposen una classificació per explicar el continu entre la migració i el turisme residencial. Aquesta classificació distingeix entre residents permanents, residents temporals, propietaris d'habitatges secundaris i turistes estacionals.

En un estudi sobre els migrants britànics a Calvià, Bowen i Schouten (2008) assenyalen que l'experiència turística sembla que tingui un rol més rellevant que les habituals xarxes migratòries a partir de capital social. Segons aquests autors, l'experiència i la satisfacció turística són els motius principals que obren la porta a l'elecció de la destinació turística com a residència.

Huete i Mantecón (2011) estudien les dificultats d'integració social dels residents nord-europeus a la província d'Alacant. En aquest capítol, l'estudi de Huete i Mantecón (2011) és pres com a referència, perquè investiga les problemàtiques dels residents britànics i alemanys habitants principalment d'urbanitzacions i amb un relatiu distanciament de la societat local. A les entrevistes, un dels ítems és la percepció sobre més o manco integració social del col·lectiu de migrants residencials jubilats.

La migració internacional de jubilats és relativament diferent de les migracions internacionals més clàssiques per motius laborals (Huber, O'Reilly 2004). Els migrants laborals depenen de factors com l'ocupació, l'educació o la reivindicació dels drets civils. Aquests factors els proporcionen, poc o molt, algun tipus d'enxarxament o de capital social. Els migrants residencials, com els jubilats, en aquest cas, vénen principalment per les experiències com a turistes (sovint, repetidors), la percepció que tenen del clima mediterrani i de la destinació (Rodríguez 2001). Segons Huber i O'Reilly (2004), el seu estil de vida no els obliga, d'entrada, a haver-se de relacionar gaire amb els locals. Aquestes relacions esdevindrien més un extra que no una necessitat. Els immigrants residencials jubilats, però, sovint engeguen estratègies d'enxarxament o de construcció de capital social entre ciutadans de la mateixa nacionalitat a través de la creació d'associacions orientades a la formació de noves xarxes socials i estructures comunitàries a les societats d'acollida (Huber, O'Reilly 2004; Huete, Mantecón 2011).

1.2. Característiques demogràfiques de la migració residencial de jubilats

Autors diversos (Williams et al. 2000; Casado-Díaz 2006; Lluch 2011) parlen del problema a l'hora de saber el nombre total d'immigrants residencials jubilats, tot assenyalant que és possible que n'hi hagi més. A les dificultats habituals per fer recompte dels immigrants estrangers, aquí s'hi han d'afegir les dificultats per destriar quins són migrants i quins són turistes. A més, com apunta Lluch (2011), i sortirà també a les entrevistes, hi ha ciutadans europeus que no canvien la residència per motius fiscals o de prestacions. En aquest apartat, s'assenyalen les principals característiques demogràfiques de la migració residencial britànica i alemanya, per dimensionar el fenomen a Calvià i a les Balears, i com a apunt per contextualitzar les informacions de les entrevistes que s'analitzaran en el capítol.

Taula 1 | *Nombre de ciutadans de més de 65 anys del Regne Unit i Alemanya a les Illes Balears*

	Gent gran de més de 65 anys residents a les I. B.	Total de residents de cada grup a les I. B.	Percentatge de residents >65 sobre el total de residents de cada grup
Alemanya	8.599	36.681	23,44%
Regne Unit	4.865	23.698	20,53%
Unió Europea	18.036	130.685	13,80%
Total I. B.	158.671	1.113.114	14,25%

Font: Instituto Nacional de Estadística, Revisión del padrón municipal 2011

A la taula 1, es pot veure la rellevància que té la població de més de 65 anys entre els col·lectius alemany i britànic residents a les Balears. En el cas dels alemanys, un 23,44% tenen més de 65 anys. En el cas dels britànics, en són un 20,53%. Ambdós percentatges són superiors a la mitjana balear, que és del 14,25%. També es pot observar la importància de la població britànica i alemanya entre la ciutadania de la Unió Europea d'aquesta franja d'edat: representen el 74,65%.

Taula 2 | *Nombre de ciutadans del Regne Unit i Alemanya a Calvià i a Mallorca*

	Població total	Població estrangera	Total UE	Alemanya	Regne Unit
Calvià	52.451	19.233	15.407	4.043	5.851
Mallorca	873.414	187.752	98.797	31.096	16.350

Font: Instituto Nacional de Estadística, Revisión del padrón municipal 2011

A la taula 2, es poden observar les diferències en el pes de la població britànica i alemanya per al conjunt de la població de Calvià i de l'illa de Mallorca: representen el 18,86% dels habitants del municipi calvianer i, en canvi, solament el 5,43% dels habitants de tota l'illa. Aquestes dades assenyalen una concentració important d'aquests dos grups nacionals al municipi calvianer.

Segons les dades proporcionades per l'Ajuntament de Calvià, hi ha 1.091 britànics i 820 alemanys (de 65 anys o més) empadronats al municipi dia 4 de juny del 2012. D'aquests britànics empadronats, 559 són homes i 532 són dones. En canvi, els alemanys registrats són 384 homes i 436 dones. Aquests processos de mobilitat internacional, així com les dades disponibles, presenten l'enorme dificultat de saber amb exactitud, en termes quantitius, quants jubilats residents «reals» té el municipi.

Taula 3 | *Nombre de ciutadans estrangers de més de 65 anys a Calvià i a Mallorca*

	Població total de més de 65 anys	Població estrangera de més de 65 anys
Calvià	8.601	2.577
Mallorca	142.212	15.760

Font: Instituto Nacional de Estadística, Revisión del padrón municipal 2011:

La proporció de persones estrangeres de més de 65 sobre el total de gent gran del municipi de Calvià és més elevada (29,96%) que per al conjunt de l'illa (11,08%), tal com es pot extreure a partir de les dades de la taula 3. Això constitueix un indicador del pes de la població envellida entre els residents britànics i alemanys del municipi costaner.

Per últim, Lluch (2010) assenyalava, a partir de dades de l'INE de 2009, que l'índex d'envelliment de la població estrangera de les Illes Balears és superior a la mitjana estatal (8,21%) i ocupa el quart lloc després del País Valencià (12,05), les illes Canàries (11,77) i Andalusia (9,01). Les quatre comunitats autònomes amb un índex d'envelliment més elevat tenen en comú una presència rellevant dels migrants de l'estil de vida residencial.

2. Preguntes d'investigació, metodologia i descripció breu del treball de camp

En primer lloc, l'objectiu de l'estudi és descriure i analitzar les percepcions, actituds i expectatives dels jubilats/des alemanys i britànics a través de les distintes associacions i informants clau dels jubilats comunitaris a Calvià. En segon lloc, analitzar les dificultats o els reptes als quals s'enfronten els jubilats residents a Calvià. En tercer lloc, detectar necessitats i identificar factors que contribueixin a millorar la qualitat de vida i la de l'entorn on viuen.

Per respondre als objectius d'aquesta investigació, s'ha optat per un enfocament metodològic qualitatiu mitjançant entrevistes semiestructurades, perquè és una aproximació pionera i es compta amb escassa informació de base prèvia. L'aproximació qualitativa resulta especialment adient, si tenim en compte la relativa invisibilitat i hermetisme d'aquests col·lectius. S'ha completat la informació amb dades i fonts secundàries.

L'estudi explora les percepcions dels diferents informants clau que treballen o són representants d'associacions de jubilats comunitaris. El treball empíric es va dur a terme a Calvià els mesos de gener a maig de 2012. Es feren nou entrevistes en profunditat, que se centraren en els col·lectius britànics i alemanys. Per compondre i dissenyar les entrevistes, s'han tingut en compte les variables següents (vegeu els annexos 1 i 2, en què es detalla tota la informació): informants clau, pertanyents a associacions britàniques, alemanyes o europees; dones i homes amb edats compreses entre els 50 i els 79 anys. La composició i el disseny intenta recollir la diversitat discursiva. Les entrevistes tenien una durada aproximada d'una hora.

El guió de les entrevistes contenia tres grans blocs d'ítems o de preguntes que anaven sorgint amb el flux de la conversa. El primer bloc de preguntes eren relatives a l'experiència personal de l'entrevistat: se li demanava pel temps que feia que residia a l'illa, el motiu que el va empènyer a triar Calvià, el seu estil de vida i l'autopercepció sobre el seu nivell d'integració i el nivell socioeconòmic. El segon bloc de preguntes eren relatives a l'associació de la qual era membre: se li demanava sobre el temps que feia que formava part de l'associació, el tipus de participació, les funcions de l'associació i de quines maneres creia que la seva entitat col·laborava en la integració i cohesió socials. El tercer bloc de preguntes consistia a fer un diagnòstic sobre les necessitats de la gent gran europea resident al municipi i quin rol i quins serveis creien que hi haurien d'aportar les administracions públiques.

L'anàlisi de dades qualitatives ha consistit en l'organització conceptual de la informació produïda en el curs del treball empíric i sobre la base de categories significatives. A més, s'ha utilitzat un quadern de camp, amb les funcions d'acompanyament i anàlisi durant la recollida de dades.

Qualsevol estudi presenta limitacions i dificultats. Les principals dificultats trobades a l'hora de fer aquest estudi han estat les vinculades a la comprensió i contextualització dels discursos fruit del relatiu xoc cultural i lingüístic.¹ Per últim, la metodologia qualitativa presenta limitacions en relació amb la representativitat i la universalitat dels discursos recollits.

¹ De fet, les entrevistes per a aquest estudi foren en anglès, alemany i castellà.

3. Resultats de la investigació

3.1. Els problemes de conceptualització i les «xifres negres» dels jubilats residents

En els processos de mobilitat internacional de jubilats des del nord d'Europa fins a les costes meridionals, trobam la cerca d'un imaginat «estil de vida mediterrani» (Huete 2009). La decisió d'anar a viure a Mallorca, i concretament a Calvià, ha estat l'expectativa de poder obtenir el que ells/elles percebien com a millor qualitat de vida que en els països respectius: «Cel blau, es respira un aire més net. M'agrada molt Mallorca. L'estil de vida és perfecte; és fàcil anar a qualsevol lloc i desplaçar-se en poc temps; m'agrada la llibertat que produeix això» (entrevista ICC1).

Les raons apuntades pels informants clau per decidir quedar a l'illa són: edat de jubilació, amb més disponibilitat per a l'oci i el temps lliure, la qualitat de vida a tots els nivells (sol, platja, muntanya, salut, dieta mediterrània), vinculació afectiva (tenir fills aquí o contreure matrimoni amb un local), més rendibilitat econòmica que en els respectius països d'origen (encara que això, segons els entrevistats, canvia), bons nivells d'atenció sanitària i de serveis (tot en la seva llengua). A més, és important que existeixi una comunitat significativa de les seves nacionalitats, així com serveis específics destinats a aquests col·lectius. Resulta significatiu que tots els entrevistats alemanys i britànics han viscut o viuen a zones urbanístiques o barris amb un nombre elevat de ciutadans dels seus països.

El debat de la conceptualització gira al voltant de si les persones que resideixen durant períodes de temps més o menys llargs en habitatges d'àrees turístiques, per gaudir fonamentalment de l'oci, han de ser considerats turistes residencials o, simplement, residents (Huete, Mantecón 2010; Mazón et al. 2009; O'Reilly, Benson 2009; Salvà 2002; Torres 2003; Williams et al. 2000). Parlar de jubilats residents comunitaris és parlar de xifres perdudes o negres. Les fonts estadístiques oficials (censos de població, padrons municipals i altres registres i fonts oficials) permeten registrar adequadament l'apreciable diversitat de població retirada estrangera, que resideix d'una manera permanent o temporal a Espanya (Huete, Mantecón 2010; Salvà 2009), i recollir-la. Les discrepàncies entre les xifres aportades per l'estadística oficial espanyola i les estimacions dels ajuntaments, consolats estrangers i associacions d'estrangers són àmplies. A part de la dificultat conceptual de definir si són turistes o residents, molts ciutadans europeus no s'empadronen, la qual cosa dificulta la recollida d'informació. Vegem l'exemple següent:

«Molts dels residents estrangers a Mallorca no apareixen a cap estadística, no tenen dret a les atencions socials ofertes pels ajuntaments, ni tampoc poden votar a les eleccions municipals o europees» (entrevista ICC5).

A l'hora de conèixer d'una manera exacta el nombre real de residents al municipi topam amb diverses dificultats, les principals de les quals són:

1) Decideixen no registrar-se o empadronar-se² d'una manera formal com a residents per no renunciar a drets o beneficis als països d'origen. A les entrevistes es recull que tenen més cobertura socio sanitària i d'assegurances privades que a l'Estat espanyol, tot i que, en cas d'urgència, també recorren als serveis sanitaris públics. El que gasten passa al mateix apartat que el dels turistes, quan en realitat són «residents invisibles». Un altre aspecte apuntat a les entrevistes que els motiva a no voler pagar impostos a l'Estat és perquè els redueix el poder adquisitiu, ja devaluat amb l'entrada de l'euro i l'estancament de les seves pensions:

«Els alemanys estan preocupats per si els lleven qualche cosa de la seva pensió alemanya, i per això no es volen donar d'alta» (entrevista ICC1).

2) No s'empadronen per desconeixement de la dinàmica de funcionament a la comunitat receptora, perquè no estan «integrats lingüísticament» (no parlen ni escriuen cap dels idiomes oficials de la comunitat autònoma) (Rodríguez et al. 2009).

3) Resideixen a temps parcial a Calvià, la residència «estacional» dels mesos amb més mal temps als respectius països i més bona temperatura a Calvià.

A les entrevistes, s'apunta que un bon nombre de jubilats alemanys i britànics actualment passen dificultats econòmiques per arribar a final de mes, fins i tot alguns s'han decantat per tornar als països d'origen. Tot això és motivat per la disminució progressiva del poder adquisitiu, provocat per l'encariment del nivell de vida a l'Estat, situació que s'aguditza amb la crisi econòmica. Els entrevistats assenyalen que els jubilats britànics i alemanys estan preocupats per un possible descens de les pensions.

Per tant, un nombre rellevant de residents estrangers a Calvià no apareixen formalment a les estadístiques:

«Negativa d'inscriure's en el padró municipal per por de perdre els drets socials i econòmics a Alemanya o al Regne Unit» (entrevista ICC1).

Hi ha un nombre de persones del col·lectiu de jubilats que viuen en un «[...] buit de protecció o assistència social i de drets polítics des de les administracions públiques de l'Estat, i també en alguns casos s'ha detectat que tampoc no reben una solució eficaç a la seva situació personal des dels països d'origen» (entrevista ICC2).

Moltes de les associacions de residents europeus estarien exercint funcions d'ajut, de protecció i assistència fonamentalment social i sanitària.

² L'empadronament i la forma de tinença de l'habitatge ocupat són variables rellevants de la relació existent entre el turisme de llarga durada i la migració residencial o d'estils de vida (Huete, Mantecón 2010).

3.2. Les associacions i el món associatiu de la migració residencial

Les associacions, formades per un públic principalment britànic i alemany, són poc heterogènies tant pel que fa als usuaris com als socis. Molts dels noms d'aquestes associacions estan en els idiomes respectius o duen el nom dels seus països. La llengua vehicular d'aquestes associacions és l'alemany o l'anglès, i, a les reunions amb l'Ajuntament de Calvià i en els trobades d'associacions d'uropeus residents, l'anglès és la llengua de comunicació.

Els informants clau assenyalen que les funcions més significatives que duen a terme les entitats alemanyes, britàniques o comunitàries a Calvià (on els jubilats alemanys o britànics són alhora voluntaris i/o usuaris) són la sociabilitat i la prestació d'ajuts fonamentalment als seus compatriotes. La col·laboració o el suport mutu poden ser interpretats com a necessitat motivada per trobar-se fora del seu context de residència habitual lingüístic i cultural. Cal també assenyalar el *lobbying* polític. Els jubilats europeus residents a Calvià protagonitzen una intensa activitat associativa a partir de la qual configuren un teixit associatiu amb què se senten identificats i reconeguts. Són associacions fundades per i per al grup, com a petits espais que funcionen en paral·lel a la societat d'acollida. A través d'aquestes associacions, els jubilats intenten recrear les seves «microsocietats» d'origen.

Una de les funcions clau és la sociabilitat. Entre els objectius d'aquestes associacions, com assenyalen Alaminos et al. (2004), hi ha crear formes de sociabilitat més enllà de les habituals de la família i el veïnatge. Al si d'aquestes associacions, els jubilats activen espais de trobada i autoreconeixement. A partir de les entrevistes, hem apuntat les diverses accions dutes a terme per les associacions, orientades envers la sociabilitat:

1. Gestió de xarxes socials (social networking): fomentar la xarxa de contactes (principalment, entre ciutadans de la mateixa nacionalitat) a l'illa, enfortir-la i estendre-la
2. Proporcionar seguretat; enfortir vincles emocionals; evitar la solitud i l'aïllament que produeix el procés d'envelliment i el desconeixement de la llengua i cultura locals, reduir-la o rompre-hi
3. Activitats d'oci i de temps lliure; entreteniment (jocs, excursions, etc.)
4. Activitats culturals (concerts de música, balls, corals, festes, etc.)
5. Voluntariat social, sentiment d'utilitat i de pertinença a la seva comunitat

Un altre aspecte important és organitzar, administrar o coordinar l'ajut a tercers (normalment, ciutadans de la seva nacionalitat). Els seus mecanismes varien des de l'organització de col·lectes per a l'ajut econòmic a la captació de recursos especialment adreçats a persones amb necessitats específiques i en risc d'exclusió social. La majoria de les associacions dels entrevistats tenen relacions amb associacions caritatives laiques i religioses o amb les esglésies, sobretot la protestant. Aquestes associacions exerceixen una forta interacció amb la societat de recepció, per exemple, donen diners

a les associacions espanyoles, posen els locals a disposició del públic en general, o organitzen activitats amb altres associacions o fundacions. Vegem a continuació els tipus d'activitats d'aquestes associacions, a partir de la informació aportada en les entrevistes i notícies de premsa:

- Cobrir necessitats bàsiques o assistencials, com ara menjar, pagar rebuts d'aigua, electricitat i habitatge, així com atenció sociosanitària i repatriació. Desenvolupar activitats socials caritatives o assistencials amb aquesta finalitat:

«Es va crear per ajudar les persones menys afavorides i ajudar a integrar els britànics en la cultura. Captar fons, i aquests fons es reinverteixen a ajudar els menys afavorits. I, aleshores, els ajudam. Si una persona surt de la clínica perquè ha li han fet una operació de maluc, tenim ajut mèdic material, com ara cadires de rodes, croses o cadires per a la banyera. I, després ens la tornen, i, si estan agraïts d'això, ens ajuden i ens ofereixen un donatiu» (entrevista ICC5).

- Assessorament i suport administratiu, informatiu, jurídic, de traducció, així com de defensa dels drets com a ciutadans europeus
- Pressió politicofiscal (en activitats d'oci, de luxe o d'immobles, entre d'altres)
- Activitats puntuals recaptatòries de fons (mercats, venda d'objectes, roba, mobles de segona mà, etc.)

A les entrevistes, s'apunta que bona part de les persones jubilades britàniques i alemanyes que participen amb les associacions arrossegueu una dilatada trajectòria associativa en els respectius països d'origen. Els entrevistats assenyalen que a les associacions hi ha persones focals, imprescindibles per al funcionament de l'organització, i que han viscut bona part de la seva vida entre l'illa i Alemanya o el Regne Unit. Aquestes persones desenvolupen un rol molt actiu al si de l'associació i coneixen perfectament dues llengües (anglès/castellà o alemany/castellà), element que facilita el trànsit entre el context de l'associació i el context illenc. El coneixement lingüístic esdevé clau per al bon desenvolupament i funcionament d'aquestes entitats. La trajectòria vital els duu a conèixer Mallorca en un viatge turístic i prenen la decisió de viure-hi (sovint hi compren un habitatge) i treballar-hi (sovint, en el sector turístic i/o immobiliari). D'acord amb els entrevistats, la resta dels integrants, socis, voluntaris i usuaris, la majoria no parlen ni català ni castellà i viuen en zones urbanístiques bàsicament de població alemanya o britànica.

Les associacions analitzades, tal com descriuen els nostres entrevistats, estan inscrites oficialment en el registre d'associacions. Segons els informants clau, aquestes associacions no reben directament subvencions, la seva manera d'obtenir recursos és l'autofinançament i l'autogestió a través del cobrament de quotes als socis o l'organització d'activitats lúdiques recaptatòries.

Un element detectat en alguns discursos és l'arrel política en la creació, el desenvolupament i manteniment de les associacions. El vot d'aquest col·lectiu és valorat pels partits polítics. Encara que moltes de les associacions es defineixen com a neutrals en la vida política, els entrevistats assenyalen, en alguns casos, que mantenen vincles amb partits polítics espanyols. Vegem-ne un exemple:

«Jo som el fundador. Jo vaig començar en política; en aquells temps formava part del Partit Popular, i vàrem veure que els estrangers estaven desorganitzats i que cadascú anava pel seu compte. Amb les noves lleis de la Unió Europea d'integrar el ciutadà europeu en la nació on resideixen, ens va venir la idea de fer associacions. Aleshores, em donaren l'ordre de fer associacions i jo vaig muntar una oficina a la seu del Partit Popular de Calvià que era de ciutadans europeus. El problema, però, dels nostres ciutadans no era la política, no els interessava gens la política [...]. Al principi, fou en clau política, pensant en les eleccions de la Comunitat Europea. Calia explicar als estrangers que tenien dret a vot a la Comunitat Europea [...]. I aquests senyors els havíem d'empadronar i organitzar i, després, amb altres polítics comunitaris, havíem d'ensenyar-los els drets que tenien a Espanya, si eren residents a Espanya, i a poc a poc vàrem veure que no estaven interessats en la política. Aleshores, creàrem associacions socials i culturals, el que ells volien. [...] I vàrem decidir fer aquest tipus d'associacions» (entrevista ICC2).

Aquests ciutadans varen recórrer, en un primer moment, als mitjans informals que tenien a l'abast per constituir associacions al voltant de qualque activitat d'interès; en varen fer difusió i localitzaren altres connacionals, amb el mateix idioma i amb interessos comuns. Els començaments foren informals: reunions a cases particulars i entre amics, i a poc a poc es va anar formalitzant en el registre oficial.

Els entrevistats assenyalen que les associacions atenen col·lectius majoritàriament d'iguals, i el seu voluntariat i els dirigents també són ciutadans de la mateixa nacionalitat. En integrar-se en una associació, els ciutadans es troben un grup on té lloc una cohesió i una pertinença que no experimenten en altres esferes o contextos de la societat d'acollida.

3.3. Els perfils i necessitats dels jubilats britànics i alemanys

Segons els entrevistats, Mallorca és un paradís de la jubilació quan es té bona salut física i mental, i quan es disposa d'una xarxa positiva de suport emocional i d'una posició socioeconòmica més o menys benestant. Els usuaris atesos per les associacions estudiades són persones que fa temps que viuen a l'illa i que estan immerses en processos d'envelliment i de dependència. L'encariment del nivell de vida, la no apujada o la congelació de les pensions als països d'origen i la manca d'integració lingüística i cultural són factors que intervenen en aquests processos. Segons els entrevistats, aquests col·lectius desenvolupen problemes més greus de solitud i dependència que els jubilats locals que estan immersos

en processos d'envelliment. Els problemes que s'han recollit són sobretot de seguretat emocional, motivats, en part, per l'aïllament lingüístic i cultural, i reforçats per la pèrdua de poder adquisitiu i el deteriorament de la salut. En aquests casos, Mallorca va ser concebuda, primer, en termes de «jubilació daurada» i ara passa a ser viscuda com una experiència negativa d'envellir en solitud. Per molts d'aquests jubilats, les associacions són els únics vincles de contacte amb el context de l'illa.

El perfil d'usuari més habitual que arriba a les associacions és el d'un britànic o alemany (en funció de l'associació) de classe mitjana que ha venut la casa que tenia al seu país d'origen i que n'ha comprada una altra a Calvià. Posteriorment, tenen lloc processos d'empobriment, quan apugen els preus, però no les pensions. En alguns casos han hagut d'optar pel retorn «forçós» als països d'origen:

«Sí, sempre hi ha hagut molts de perfils, però ara hi ha gent que havia quedat aquí i que ha hagut de tornar a Anglaterra, perquè aquí no podia existir o subsistir. Molts se n'han tornat perquè no poden viure aquí amb les pensions. Vengueren amb la previsió de viure-hi amb la seva pensió, i la pensió no dona per a tant. Abans vivien més o menys còmodes amb la pensió; el canvi a l'euro afectà molta gent, perquè era una excusa per apujar els preus, i els preus han augmentat, jo mateixa ho not» (entrevista ICC1).

A continuació, aportam exemples de perfils de britànics i alemanys identificats en els discursos:

Perfil: classes populars i classes mitjanes

«Perfils de persones... Hi ha molts perfils de persones que han treballat tota la seva vida, com els obrers, que han treballat durament i que tenien el somni de jubilar-se al sol... Aleshores, han venut la seva casa i els seus fills han tornat grans. S'han jubilat, han venut ca seva, han vengut aquí i s'han comprat un apartament o el que han pogut» (entrevista ICC1).

Perfil³: classe socioeconòmica alta

«El senyor educat, amb bastants diners, que ha fet les seves investigacions, que ho té tot ben organitzat i ve a jubilar-se, i no té problemes. Està bé i forma part de la seva comunitat britànica, i "aquí estic molt bé i moltes gràcies". No s'integren gaire bé; ho intenten, però rarament s'integren» (entrevista ICC1).

³ Una de les limitacions que té aquest estudi és, precisament, la dificultat per contactar amb jubilats de classe socioeconòmica alta. Seria interessant indagar en aquest col·lectiu, tot i que és difícil, perquè gairebé no tenen contacte amb les associacions i, si n'hi tenen, és exclusivament per fer-los donacions.

Perfil: gent gran de setanta-cinc anys, sense família, i gent sense sostre

«I ara, què feim, davant un problema previsible d'un col·lectiu de persones grans empobrides (moltes vegades, de classes treballadores), no integrades ni lingüísticament ni en hàbits de vida, amb problemes socioeconòmics i malalties de l'edat? Quina resposta pot oferir Espanya o el país d'origen a aquests col·lectius en matèria de polítiques socials?» (entrevista ICC2).

«El d'un senyor que ara és a l'Hospital Joan March i que ha viscut vint anys en un cotxe. És un alemany de setanta-cinc anys. No té cap familiar o amic que se n'encarregui; solament ens té a nosaltres. He demanat al consolat alemany que em donin les seves dades per intentar aconseguir-li aquí un ajut» (entrevista ICC2).

Perfil: matrimonis grans, o home vidu o dona vídua, amb malalties mentals o físiques, o casos d'alcoholisme o ludopatia

«Desgraciadament, perquè han quedat sense res, però per circumstàncies que no han administrat bé els seus diners o tenen malalties o s'han tirat a la beguda i a l'alcohol [...], circumstàncies de la vida, però n'hi ha molts» (entrevista ICC1).

3.4. La fractura socioeconòmica, lingüística i cultural i l'impacte en les seves vides

El desconeixement i el desinterès idiomàtic són dos obstacles que es tradueixen en un problema greu en els processos d'envelliment. En els col·lectius de jubilats britànics i alemanys, sobretot quan ja tenen edats avançades,⁴ s'experimenten freqüentment situacions vitals de solitud i aïllament, que s'aguditzen més en no conèixer els codis lingüístics i culturals. Cal ser conscients que la integració lingüística i cultural⁵ en edats avançades és més costosa que quan s'és més jove: el que en principi era una il·lusió (jubilar-se a Mallorca) perd l'atractiu, perquè tornen dependents d'altres (habitualment, de la seva mateixa nacionalitat) i tenen, per tant, una vida més pobre i aïllada que la resta dels connacionals que sí que han après el castellà i/o el català:

«Els qui han arribat amb una edat, és difícil que aprenguin l'idioma... A més, tenen familiars, fills que són fora de les Illes, normalment. És un problema, perquè depenen... Són, per tant, dependents i no són autònoms... Tenen una vida molt més pobre» (entrevista ICC5).

⁴ Una part de les associacions analitzades treballen per alleugerir l'aïllament i la solitud d'aquests jubilats. Per això, tenen voluntaris que fan visites a residències o a cases particulars.

⁵ Article de premsa a *The Guardian* (29/03/2011): «Most Brits in Spain say "no gracias" to integration. While some expats are getting involved in Spanish politics, a lot still fall into the stereotypes of reclusive retirees or boozed-up ravers».

Per tant, un element important que cal tenir en compte és el desenvolupament de programes d'alfabetització en llengua catalana i castellana adaptats a persones grans o immerses en processos d'envelliment. Alguns dels entrevistats afirmen que:

«[...] És necessari millorar el nivell de coneixement de l'idioma per integrar-se i mètodes d'aprenentatge per a adults del castellà o del català» (entrevista ICC2).

Caldria, també, establir solucions eficaces (amb la implicació dels governs d'origen i els locals) per a aquells jubilats residents (no empadronats, per diversos motius) que fa més de deu anys (entre deu i trenta) que viuen a l'illa i per als quals no hi ha cap previsió realista que aprenguin ni català ni castellà, perquè estan immersos en processos d'empobriment i envelliment que els impedeixen o els dificulten l'aprenentatge. Sovint, aquestes persones desenvolupen les seves vides en situacions de precarietat i amb buits d'assistència social i sanitària.

4. Apunts finals. Els costos de la «no integració» dels jubilats comunitaris

Aquest article ha intentat introduir mirades noves per ajudar a comprendre el fenomen dels jubilats residents i les associacions que els aglutinen. Al llarg del text s'han explicat factors diversos que impulsen la població de jubilats britànics i alemanys a canviar voluntàriament el lloc de residència (temporalment o definitivament) i els efectes que això té en els llocs d'acollida. Entre aquests efectes, destaquen la generació de noves activitats econòmiques al voltant del col·lectiu de jubilats residents, la construcció de comunitats transnacionals, i l'impacte de les necessitats socials i de les distintes activitats socials i culturals que es generen al voltant d'aquestes comunitats.

Els jubilats residents utilitzen, primer, els mitjans informals que tenen a l'abast per constituir associacions sobre alguna activitat d'interès, sigui del tipus que sigui. Per aconseguir-ho, fan publicitat i localitzen altres ciutadans, normalment connacionals, amb els mateixos codis lingüístics i culturals i amb interessos comuns. A través de les associacions, també creen serveis d'atenció, o en demanden, principalment per als col·lectius vulnerables de la seva mateixa nacionalitat.

Els municipis que tenen una forta presència de jubilats, com Calvià, han de poder disposar de xifres més precises sobre la seva població jubilada europea (volum, origen, edats, nivell educatiu, econòmic, etc.) per poder planificar els recursos i serveis, i gestionar-los millor, tant els que s'adrecen específicament a aquesta població o col·lectiu com els generals. L'escassa informació sobre aquest col·lectiu té efectes negatius sobre els fons econòmics que rep el municipi, els quals, en part, es calculen en relació amb el nombre d'empadronats. En el terreny polític, la població resident estrangera no registrada no pot exercir influència

amb el seu vot en les eleccions municipals. En conseqüència, no estar empadronat pot comportar una certa marginalització sociopolítica en el context on es viu.

Entre les nombroses causes que provoquen la decisió de no registrar-se és important assenyalar el desconeixement de les normes i pràctiques administratives espanyoles. Cal destacar que manca coordinació sobre la informació que ofereixen les diverses instàncies i seccions de l'Administració pública espanyola i d'altres entitats privades, com les associacions a les quals accedeixen els jubilats. Per això, és necessari millorar la coordinació i extensió de la informació sobre l'empadronament.

En conjunt, la no integració espacial, lingüística i cultural té costos socials, culturals i econòmics. En situacions de crisi, augmenta la distància entre la gent del lloc i els comunitaris que no han tingut un procés d'integració real en el lloc on han residit. Caldria que noves polítiques socials i econòmiques responguessin a aquestes noves necessitats i promoguessin polítiques de cohesió social en aquests contextos.

Annex 1 | Fitxa dels informants clau entrevistats

INFORMANT	NACIONALITAT	EDAT	SEXE	PROCEDÈNCIA	GRAU D'INTEGRACIÓ
ICCO	Espanyola	55	Dona	Món polític	Alt
ICC1	Britànica	57	Dona	Món empresarial turístic	Alt
ICC2	Alemanya	79	Home	Món empresarial turístic	Mitjà-alt
ICC3	Alemanya	78	Dona	Món empresarial turístic	Mitjà
ICC4			Home		Baix
ICC5	Britànica	61	Dona	Administració turisme	Alt
ICC6	Britànica	49	Dona	Món empresarial sanitari	Mitjà-baix
ICC7	Britànica	61	Dona	Administració, Ajuntament	Alt

Annex 2 | Associacions, informants clau entrevistats i/o que han aportat informació o dades secundàries

Fonts i recursos humans consultats	Nombre d'informants
Asociación Social Cultural Alemana del Municipio de Calvià	3
Age Concern	2
Ciudadanos Europeos por Baleares	1
Informants clau del món empresarial, polític turístic i sanitari sobre els jubilats alemanys i anglesos	3
Ajuntament de Calvià / Dep. de residents europeus	3 (han proporcionat informació documental i estadística, i també han facilitat els contactes i orientacions pertinents)
Revisió de periòdics estatals i locals Període 2005-2012	2

Referències bibliogràfiques

Alaminos, A.; Santacreu, O.; Albert, M. C. (2004). *Los procesos de aculturación y socialización de extranjeros en Alicante*. Alacant: OBETS.

Benson, M.; O'Reilly, C. (2009). «Migration and the search for a better way of life: a critical exploration of lifestyle migration». *The Sociological Review* 57 (4), pàg. 608-625.

Blázquez, M.; Murray, I. (2010). «Una geohistoria de la turistización de las Islas Baleares». *El Periplo Sustentable* 18, pàg. 69-118.

Bowen, D.; Schouten, A. (2008). «Tourist satisfaction and beyond: tourist migrants in Mallorca». *International Journal of Tourism Research* 10, pàg. 141-153.

Casado-Díaz, M. A. (2006). «Retiring to Spain: An analysis of differences among North European nationals». *Journal of Ethnic and Migration Studies* 32 (8), pàg. 1321-1339.

Hall C. M.; Muller, D. (2004). *Tourism, Mobility and Second Homes: Between Elite Landscape and Common Ground*. Clevedon: Channel View Publications.

Huber, A.; O'Reilly, K. (2004). «The construction of Heimat under conditions of individualized modernity: Swiss and British elderly migrants in Spain». *Ageing and Society* 24, pàg. 327-351.

Huete, R. (2009). *Turistas que llegan para quedarse*. Alacant: Universitat d'Alacant.

Huete, R.; Mantecón, A. (2010). «Los límites entre el turismo y la migración residencial. Una tipología». *Papers* 95 (3), pàg. 781-801.

(2011). «Más allá del turismo: movilidad residencial europea y nuevos núcleos urbanos». *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles* 56, pàg. 111-128.

Lluch, F. D. (2010). «Introducció a l'estudi de la població estrangera de 65 i més anys resident a les Illes Balears en el context de la nova fase demogràfica multicultural». *Anuari de l'Envel·liment. Illes Balears 2010*. Palma: Universitat de les Illes Balears.

Mantecón, A. (2010). «Tourist modernisation and social legitimisation in Spain». *International Journal of Tourism Research* 12 (5), pàg. 617-626.

Mantecón, A.; Huete, R.; Mazón, T. (2009). «Las urbanizaciones 'europeas'. Una investigación sobre las nuevas sociedades duales en el Mediterráneo». *Scripta Nova. Revista electrónica de geografía y ciencias sociales* 13, pàg. 281-309.

Mazón, T.; Huete, R.; Mantecón, A. (eds.) (2009). *Turismo, urbanización y estilos de vida*. Barcelona: Icaria.

O'Reilly (2007). «Intra-European migration and the mobility-enclosure dialectic». *Sociology* 41 (2), pàg. 277-293.

Putnam, R. (2004). «Who bonds? Who bridges? Findings from the Social Capital Benchmark Survey». Comunicació presentada a l'Annual meeting of the American Political Science Association. Chicago.

Rodríguez, V. (2001). «Tourism as a recruiting post for retirement migration». *Tourism Geographies* 3 (1), pàg. 52–63.

Rodríguez, V.; Rodríguez, P.; Lardiés, R. (2009). *La migración y el registro de los jubilados europeos en España*. Madrid: Real Instituto Elcano.

Salvà, P. (2002). «Foreign Immigration and Tourism Development in Spain's Balearic Islands». A: Hall, C. M.; Williams, A. (2002). *Tourism and Migration. New Relationships between Production and Consumption*. Londres: Kluwer.

(2009). «El procés immigratori a les Illes Balears. Característiques geodemogràfiques actuals i reptes de futur». *Revista d'Afers Socials* 2, pàg. 5-22.

Torres, Enrique (2003). «El turismo residenciado y sus efectos en los destinos turísticos». *Estudios Turísticos* 155-156, pàg. 45-70.

Urry, J. (2007). *Mobilities*. Londres: Polity.

Williams, A.; King, R.; Warnes, A.; Patterson, G. (2000). «Tourism and international retirement migration: new forms of an old relationship in southern Europe». *Tourism Geographies* 2 (1), pàg. 28-49.

Autors

ROSARIO POZO GORDALIZA

És doctora en Sociologia, diplomada en Educació Social i llicenciada en Psicopedagogia en diverses especialitzacions (màster) sobre problemes socials, etnicitat i gènere. Ha estat becària FPU del Departament de Sociologia de la Universitat de Granada i consultora internacional en temes de gènere i desenvolupament a Àsia. Actualment, és Professora Ajudant Doctora del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques a la Universitat de les Illes Balears.

JOAN AMER FERNÁNDEZ

Llicenciat i doctor en Sociologia per la Universitat Autònoma de Barcelona. Professor del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques, de l'àrea de Teoria i Història de l'Educació, de la Universitat de les Illes Balears. Membre del Grup d'Investigació i de Formació Educativa i Social (GIFES) de la UIB. Col·laborador del Grup de Recerca Política, Treball i Sostenibilitat, de la UIB. Ha estat investigador postdoctoral MEC del Departament de Sociologia de la Lancaster University (Regne Unit).